

О. В. Васильченко,
Національний авіаційний університет, м. Київ

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІ ДОГОВОРИ В АНГЛОМОВНОМУ ДІЛОВОМУ ДИСКУРСІ: ПОНЯТТЯ, ТИПИ ТА ПЕРЕКЛАД

Стаття присвячена дослідженню зовнішньоекономічних договорів, що функціонують в англomовному діловому дискурсі та виявленню їх мовних особливостей.

Ключові слова: зовнішньоекономічні договори, діловий дискурс, переклад.

Статья посвящена исследованию внешнеэкономических договоров, которые функционируют в англоязычном деловом дискурсе и выявлению их языковых особенностей.

Ключевые слова: внешнеэкономические договора, деловой дискурс, перевод.

The article deals with foreign economic agreements, operating in the English business discourse and identification of their linguistic features. The interest to the problem of typology and translation of the English foreign economic agreements is not occasional because translatology lacks its precise description. The aim of the research is to investigate main types of the English foreign economic agreements and to describe their language features that are manifested in the target language.

Keywords: foreign economic agreements, business discourse, translation.

Постановка проблеми та основні завдання дослідження. Стрімке зростання та розвиток міжнародної співпраці сприяє посиленню ділової комунікації та своєчасному й швидкому обміну інформацією між представниками різних країн. На сьогоднішній день проблема типології та перекладу зовнішньоекономічних договорів (контрактів) є досить актуальною, адже запорукою успіху при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності є правильно складений та правильно перекладений договір. Серед вітчизняних і зарубіжних науковців та перекладачів проблема дослідження мови бізнесу і ділової комунікації є тісно пов'язаною з термінами «бізнес» та ділова англійська мова, і це не дивно, адже саме англійська мова стала найпоширенішим засобом спілкування у світі, у тому числі і в сфері бізнесу. Наразі, можна припустити, що саме бізнес та суміжні сфери відіграли важливу роль у розвитку та становленні ділової англійської мови. В даній статті ми спробуємо дати визначення поняттю «діловий дискурс» та проаналізувати різноманітні підходи, що застосовуються до його вивчення, проаналізуємо основні типи договорів, що функціонують у зовнішньоекономічній діяльності та опишемо їх мовні особливості, а також спробуємо розглянути основні лінгвістичні характеристики текстів договорів, які присутні в мові оригіналу та мові перекладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд основних наукових джерел, як вітчизняних, так і зарубіжних, пов'язаних з даною проблематикою дає нам можливість стверджувати, що в сучасній лінгвістиці проблема визначення ділового дискурсу є недостатньо розробленою та потребує нових наукових розвідок. Серед зарубіжних дослідників значний вклад у становлення ділового дискурсу зробили: F. Bargiela-Chiappini, L. Louhiala-Salminen, M.L. Charles, G. Poncini, A. Johns та інші.

Матеріал і результати дослідження. На сьогоднішній день діловий дискурс є досить складним та суперечливим феноменом, адже сучасна лінгвістика та інші суміжні науки не можуть чітко окреслити межі даного поняття. Той факт, що дослідження ділового дискурсу з кожним днем набирає обертів пояснюється тим, що даний феномен проявляється в усіх сферах існування сучасного соціуму, особливо у сфері ділових відносин. Беручи до уваги європейську дослідницьку традицію ділового дискурсу, слід наголосити на тому, що даний феномен вивчався в руслі прикладної лінгвістики і це значно вплинуло на процес формування певних дослідницьких підходів до ділового дискурсу. Крім того, при вивченні ділового дискурсу, дослідники посилалися на численні напрямки та дисципліни, такі як: жанрова теорія, дискурс-аналіз, прагматика, а з часом в дослідженні даного феномену були залучені фахівці в галузі соціології, теорії комунікації, міжнародного менеджменту, теорії організації та ін. Сучасні європейські дослідники визначають діловий дискурс, як процес усного чи письмового спілкування людей в комерційних організаціях [10]. Крім того, при вивченні даного феномену, європейські дослідники, як правило, фокусують свою увагу на вивченні певних жанрів ділового дискурсу. Так, наприклад, дослідження L. Louhiala-Salminen були зорієнтованими на вивчення факсимільних та електронних повідомлень (fax communication and email communication); F. Bargiela-Chiappini займалась дослідженням мови ділових зустрічей, мови журналів відділу кадрів та корпоративних веб-сайтів, а M. L. Charles фокусувала свою увагу на дослідженні переговорів. Однак, всі ці наукові розвідки зводилися до встановлення основних принципів використання мови для досягнення певних професійних цілей в комерційних організаціях.

У вітчизняних і зарубіжних дослідженнях діловий дискурс вивчався у різних площинах, однак єдиного визначення даний термін так і не отримав. У вітчизняній дослідницькій традиції застосовуються різноманітні підходи до визначення структури дискурсу, вивченні природи ділового дискурсу та ділової комунікації, що простежується у наукових працях А. Д. Белової, В. І. Карасика, В. В. Калужної, С. Є. Максимова, М. Л. Макарова, Н. Г. Наумової та інших. На думку Г. Г. Буркітбаєвої, діловий дискурс є підвидом професійного дискурсу, що застосовується в сфері бізнесу, а поняття «бізнес» покриває комунікативну сферу, у якій функціонує діловий дискурс [4, с. 7].

З. І. Гурьєва в своєму дослідженні розглядає бізнес-дискурс, як визначену ситуацію комунікативної взаємодії учасників бізнес-комунікації, за якими криється особливий світ – світ бізнесу. Мовна комунікація в предметній області «бізнес» являє собою текстову діяльність, основною метою якої є отримання, обробка, передача, зберігання та використання інформації на різних етапах проведення бізнес-операції [5, с. 15].

Т. А. Ширяєва розглядає діловий дискурс в межах інституційного дискурсу та визначає його як цілеспрямовану статусно-рольову мовленнєво-мисленнєву діяльність людей, загальною характерною рисою яких є ділові відносини, які засновані на загальноприйнятих у діловому співтоваристві нормах і правилах спілкування [9, с.119].

А. О. Стеблецова вважає, що основними особливостями ділового дискурсу є нормативність, типовість та стандартність [7].

Серед українських дослідників, які займались вивченням ділового (бізнес) дискурсу особливої уваги заслуговує дослідження Л.П. Науменко в якому бізнес-дискурс визначається як мовленнєва практика професійного співтовариства в особі бізнесменів-практиків та теоретиків бізнесу, що розглядається у сукупності її мовних та позамовних – прагматичних, соціокультурних, когнітивних, психологічних, ситуативно-пресупозиційних та інших вимірів; особливу форму соціальної комунікації, спрямовану на отримання економічної вигоди (прибутку) та забезпечення нормального співробітництва зацікавлених

у цьому сторін [6, с. 117]. Л. П. Науменко наголошує на тому, що бізнес дискурс обмежується сферою економіки підприємництва та актуалізується у таких сферах: торгівля, обслуговування, виробництво, фінансова та банківська справа [6, с. 117]. Дослідження ділового дискурсу крізь призму розвитку економічних відносин мотивоване перш за все, переходом до ринкового ведення господарської діяльності, що значно поживляє інтерес до іноземних мов, серед яких лідируючі позиції займає англійська мова, адже вона є робочою мовою ділового світу. Враховуючі різноманітні підходи, які застосовуються до опису ділового дискурсу, слід зазначити, що майже всі дослідники одноставні в тому, що діловий дискурс є досить складним явищем, де чільне місце посідає письмова комунікація, яскравим прикладом якої є зовнішньоекономічний договір (контракт).

Зовнішньоекономічний договір (контракт) – матеріально оформлена угода двох або більше суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та їх іноземних контрагентів, спрямована на встановлення, зміну або припинення їх взаємних прав та обов'язків у зовнішньоекономічній діяльності [1]. Відповідно до Положення «Про форму зовнішньоекономічних договорів (контрактів)», затвердженого наказом Міністерства економіки України від 06.09.2001 № 201 зовнішньоекономічний договір (контракт) укладається суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності або його представником у простій письмовій формі, якщо інше не передбачено міжнародним договором України чи законом [2]. Отже, зовнішньоекономічний контракт а англійськомовному діловому дискурсі фіксує момент настання між сторонами певних прав та обов'язків та визначає їх обсяг. Наразі, мова зовнішньоекономічних договорів є дуже важливим показником, який визначає якість будь-якого правового документу. Текст будь-якого зовнішньоекономічного договору, зазвичай, є перевантаженим термінами та термінологічними словосполученнями, які є певним «стрижнем», що поєднує різні галузі в одне ціле.

На сьогоднішній день в міжнародній практиці функціонують різні види зовнішньоекономічних контрактів, які за змістом та структурою залежать від виду зовнішньоекономічної операції. Наприклад, договори купівлі-продажу, лізингові, ліцензійні, страхування, перевезення та ін. Серед яких основними є такі: з періодичним постачанням; разового постачання; на постачання комплектного устаткування; з оплатою у грошовій формі, з оплатою в товарній або змішаній формі; «під ключ»; на управління; колективні [8, с. 88]. Так як одним із завдань нашого дослідження є розгляд мовних особливостей зовнішньоекономічних договорів, то ми розглянемо це питання більш детально.

Мова зовнішньоекономічних контрактів є основним інструментом, що фіксує волевиявлення сторін. Відповідно до законодавства України зовнішньоекономічний договір суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності України з іноземною стороною має укладатися українською мовою та мовою іншої сторони, тобто – іноземною мовою [3]. З огляду на те, що зовнішньоекономічні договори укладаються мовою офіційно-ділового стилю, вони мають відповідати основним його характеристикам, а саме точності, стислості, ясності та лаконічності. Зазвичай, процесу підписання зовнішньоекономічного контракту передують переддоговірний період під час якого ведуться попередні переговори. Так як зовнішньоекономічні договори можуть укладатися різними іноземними мовами, то і спілкування між сторонами відбувається переважно різними мовами, внаслідок чого між представниками сторін може виникнути проблема подолання мовного бар'єру. Цю проблему, як стверджує В. Бігун можна вирішити завдяки мовному посередництву, тобто залученні фахівця який володіє мовами сторін [3]. Розглянувши основні форми мовного посередництва, ми встановили, що чільне місце тут посідає переклад, який здійснюється на різних етапах укладання договору. Усний переклад, який здійснюється під час ведення переговорів, та письмовий, який відбувається на передостанньому етапі роботи з контрактом. При здійсненні письмового перекладу зовнішньоекономічних контрактів у перекладача можуть виникнути певні труднощі з перекладом окремих його положень, і це не дивно, адже такий вид перекладу має свою специфіку. При перекладі зовнішньоекономічних договорів (контрактів) особливу увагу слід звертати на:

1) наявність хибних друзів перекладача в тексті контракту, що може призвести до виникнення різного роду неточностей та помилок. Наприклад: *«The percentage ownership interests of the Parties are set forth below. – Розмір процентних часток участі Сторін зазначається нижче», а не «розмір власницького інтересу сторін».*

2) застосування скорочень та аббревіатур. В текстах зовнішньоекономічних договорів можуть застосовуватися такі види скорочень: текстові (авторські), які функціонують в межах певного тексту та мають пояснення; загальноприйняті, що фіксуються в офіційних довідниках і являються частиною лексичної системи мови. Наприклад: *B/L – bill of lading – транспортна накладна, коносамент; C/O – certificate of origin – свідоцтво про походження (товару, вантажу); L/C – Letter of Credit – акредитив та ін.*

3) наявність в текстах контрактів слів та словосполучень з імпліцитним правовим значенням. При перекладі імпліцитних термінів необхідно відновити приховані семи й відобразити їх за допомогою додавання відповідних слів. Наприклад: *defective delivery – поставка дефектного товару, а не недійсна ліцензія; orders and instruments – розпорядження та інші правові акти, а не накази та інструменти.*

4) наявність мовних штампів та кліше. Формулювання, що використовуються в англійськомовних текстах зовнішньоекономічних договорів, традиційно відносяться до консервативного способу творення юридичних документів, про що свідчить наявність в текстах контрактів застарілих фраз та кліше типу: *hereby (отже, таким чином); henceforth (надалі, віднині); with effect from the date hereof (починаючи із зазначеної дати); in witness whereof (свідчення чого); under and pursuant to this agreement (за даним договором) та ін., які мають відповідні еквіваленти українською мовою. Наведемо деякі приклади перекладу мовних штампів та кліше в текстах зовнішньоекономічних контрактів: » *Continental Equipment Plc, Brighton, England, hereinafter referred to as «the Seller», on the one part, and TST Systems Ltd., Kyiv, Ukraine, hereinafter referred to as «the Buyer», on the other part...» – «Компанія Continental Equipment Plc, Брайтон, Англія, яка надалі іменується «Продавець», з однієї сторони, і компанія ТСТ Системз Лтд. Київ, Україна, яка надалі іменується «Покупець», з іншої сторони.**

Підсумовуючи зазначимо, що при перекладі зовнішньоекономічних договорів необхідно, перш за все, встановити їх приналежність до певної правової системи та визначити сферу діяльності в якій вони функціонують. Особливу увагу слід звертати на правничу та іншу термінологію, що функціонує в текстах контрактів, і якщо в українській мові відсутні відповідники, то бажано застосовувати такі способи як: запозичення, роз'яснення чи термінотворення. Також слід пам'ятати, що переклад зовнішньоекономічного договору не має такої ж юридичної сили, як його автентичний текст.

Висновки. Зовнішньоекономічні договори, як письмовий прояв ділової комунікації, займають ключову позицію в бізнесі. Їхня мова є досить неоднорідною та характеризується значною кількістю термінологічних утворень. Для текстів зовнішньоекономічних договорів характерними є логічність, стислість викладу інформації, неемоційність та стереотипність. Основною особливістю при перекладі текстів зовнішньоекономічних договорів є те що вони зорієнтовані на адресність, форму та зміст. Їх переклад не дозволяє жодної можливості альтернативного тлумачення чи невизначеності. При роботі з подібними документами перекладач повинен бути добре підготовленим до декодування тексту мови оригіналу в мову перекладу.

Література:

1. Закон України про зовнішньоекономічну діяльність. – 959-ХІІ від 16 квітня 1991 р.
2. Положення про форму зовнішньоекономічних договорів (контрактів): Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України № 201 від 06.09.2001 р.
3. Бігун В. Мовно-правничі аспекти зовнішньоекономічних договорів (контрактів) / В. Бігун // Юридичний журнал Юстиніан. – 2004. – № 2.
4. Буркитбаева Г. Г. Деловой дискурс: онтология и жанры. – Алматы : Гылым, 2005. – 230 с.
5. Гурьева З. И. Речевая коммуникация в сфере бизнеса: к созданию интегративной теории (На материале текстов на русском и английском языках): дис. д-ра филол. наук / З. И. Гурьева. – Краснодар, 2003. – 446 с.
6. Науменко Л. П. Конституенти сучасного англомовного бізнес-дискурсу // Мовні і концептуальні картини світу: наукове видання: [збірник] / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К.: Київський університет, 2013. – Вип. 43, ч. 3. – С. 115–124.
7. Стеблецова, А. О. Национально-культурная специфика делового текста (на материале английского и русского языков): дис. канд. филол. наук / А. О. Стеблецова. – Воронеж : ВГУ, 2001. – 193 с.
8. Шкурупій О. В. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства : Навч. посіб. / О. В. Шкурупій, В. В. Гончаренко, І. А. Артеменко та ін. / За ред. О. В. Шкурупій. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 248 с.
9. Ширяева Т.А. Деловой дискурс: сущность, признаки, структура // Вестник ПГЛУ 2, 2010. – С. 118–123.
10. Bargiela-Chiappini F. The handbook of business discourse / F. Bargiela-Chiappini. – Edinburgh : University Press, 2009. – 520 p.

УДК 811.111:81'25

О. М. Волченко, В. В. Нікішина,

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв

ГРАМАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ

У статті визначається зміст поняття граматичної трансформації як особливого виду міжмовного перефразування та невід'ємної частини процесу перекладу, розглядаються різні підходи науковців до визначення граматичних трансформацій. Зроблений аналіз використання граматичних трансформацій при перекладі художніх текстів.

Ключові слова: трансформація, граматична трансформація, адекватність перекладу, мова оригіналу, мова перекладу.

В статье раскрывается понятие грамматической трансформации как особого вида межязыкового перефразирования и неотъемлемой части процесса перевода, рассматриваются различные подходы учёных к определению грамматических трансформаций. Представлен анализ использования грамматических трансформаций в процессе перевода художественных текстов.

Ключевые слова: трансформация, грамматическая трансформация, адекватность перевода, язык оригинала, язык перевода.

The article deals with the notion of a grammatical transformation as a special kind of interlingual paraphrasing and essential part of the translation process, different approaches of scientists to establishing grammatical transformations. The analysis of grammatical transformation usage during the translation process of belles-lettres texts is presented.

Key words: transformation, grammatical transformation, translation adequacy, source language, target language.

Останнім часом вивченню перекладацького процесу приділяється велика увага теоретиками та практиками перекладу. Проблема перекладацьких трансформацій як проблема теорії та практики перекладу викликає великий інтерес з боку як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, та набуває все більшої важливості. Серед них такі відомі лінгвісти, як І. В. Арнольд, Л. С. Бархударов, В. І. Карабан, В. Н. Комісаров, Л. К. Латишев, С. Є. Максимов, А. В. Мамрак, А. Л. Семенов, О. Д. Швейцер та інші.

Трансформації є невід'ємною частиною перекладацької діяльності. Актуальним також є питання використання перекладацьких трансформацій в текстах різних функціональних стилів мови. При перекладі текстів різних функціональних стилів перевага надається різним типам трансформацій, а тому доречним є проведення дослідження, метою якого є виявлення тих трансформацій, що є найбільш часто вживаними та характерними для текстів певного функціонального стилю мови.

Мета даної статті полягає у вивченні використання перекладацьких трансформацій, зокрема граматичних, під час перекладу художніх текстів для досягнення адекватності перекладу.

Як відомо, головною метою перекладу є досягнення адекватності. Тому основне завдання перекладача полягає в тому, щоб вміло вжити необхідні перекладацькі трансформації для того, щоб текст перекладу якнайточніше передавав всю інформацію, що міститься в тексті оригіналу, дотримуючись відповідних норм мови перекладу. Перетворення, за допомогою яких здійснюється перехід від одиниць мови оригіналу до одиниць мови перекладу, називаються перекладацькими трансформаціями. Перекладацькі трансформації становлять собою особливий вид міжмовного перефразування, яке суттєво відрізняється від трансформацій у рамках однієї мови.

Проблема перекладацьких трансформацій розглядалася багатьма вченими-лінгвістами, які пропонували своє визначення цього поняття, але всі вони збігалися у думці, що перекладацькі трансформації є невід'ємною частиною процесу перекладу та без їх використання неможливо надати адекватний переклад будь-якого тексту. Так, В. Н. Комісаров вважає, що «відношення між відрізком оригіналу та відповідним відрізком перекладу можна представити як перетворення (трансформацію) першого у другий за певними правилами» [3, с. 164]. За С. Є. Максимовим, переклад полягає в тому, що перекладач має відтворити надану інформацію так повно, наскільки можливо. Але цього можна досягнути, лише застосувавши певні структурні або семантичні зміни. Ці зміни, які є наслідком лексичних та граматичних розбіжностей в мовах, називаються трансформаціями в перекладі [4]. А.Л. Семенов визначає трансформацію як «міжмовні перетворення з метою досягнення еквівалентності текстів оригіналу та перекладу (з метою збереження функціонального впливу повідомлення)» [7, с. 68–69].

Проведене дослідження уможливило виявити підходи науковців до визначення типів трансформацій.

Так, А. Л. Семенов виділяє лексичні (диференціація, конкретизація та генералізація значення, змістове розгалуження, антонімічний переклад, описовий переклад), граматичні (заміни, зміна порядку слів, словосполучень, речень тощо), семантичні (генералізація, конкретизація, додавання, пропуски) та стилістичні (компенсація та адаптація перекладу) типи трансформацій [7].

На думку В. Н. Комісарова, перекладацькі трансформації в залежності від характеру перетворень поділяються на лексичні (перекладацька транскрипція, транслітерація та перекладацьке калькування), граматичні (дослівний переклад,